

Fælles om fødselen

En interreligiøs samtale om Hannah Arendts begreb om natalitet

*Af lektor, ph.d. Gitte Buch-Hansen
og teologisk konsulent Sigrid la Cour Sonne*

“Men, though they must die, are not born in order to die, but in order to begin” (Arendt, *The Human Condition*, 1958, s. 246).

“Nu er sket til jordens held, / hvad os meldte Gabriel, / Guds engel fin: / Født er Herren af en mø, / og vi ej fødes til at dø. / Gud med os, Immanuel / Immanuel!” (Grundtvig, *Lad det klinge sødt i sky*, 1837).

Fredag den 27. september 2024 var *Det Teologiske Fakultet* sammen med *Folkekirke & Religionsmøde* vært ved et seminar, som undersøgte, hvordan den tysk-amerikanske filosof Hannah Arendts begreb om natalitet kan inspirere den interreligiøse samtale mellem praktiserende, feministisk orienterede jøder, kristne og muslimer.

Vi – dvs. cand.theol. Sigrid la Cour Sonne, tidligere præst for flygtninge og indvandrere i Odense, nu teologisk konsulent i det af biskopperne nedsatte samarbejde, *Folkekirke & Religionsmøde*, og Gitte Buch-Hansen, lektor i Det Nye Testaments eksegesi på Afdeling for Bibelsk Eksegesi og hjælpepræst ved Kastelskirken – havde længe haft lyst til at møde, lytte til og lære af kvinder, som arbejder med at udvikle og transformere

deres religion, så den giver mening i en nutidig nordeuropæisk sammenhæng.

Som samtalepartnere havde vi inviteret seniorforsker ved Dansk institut for Internationale Studier, Robin May Schott, som er den stiftende forperson for Shir Hatzafon, den jødiske reformmenighed i København, og religionssociolog og kognitiv psykoterapeut, Sherin Khankan, stifter af og imam i Mariam moskéen.

Abraham og Arendt

For di vi som abrahamitiske religioner er afgreninger fra det samme monoteistiske stamtræ, står vi over for en række ensudfordringer. Det gælder fx det forhold, at gudbilledlighed og maskulinitet historisk set har været refleksioner af den samme idé om monogenese: altså, at der kun er én livgiver og skaber, som da er blevet kønnet maskulint.

Det fælles kanoniserede narrativ har kønnet vores respektive religioner på en måde, der har sat rammer, ikke bare for kvinders religiøse praksisformer, men også for deres samfundsmæssige roller. Således har det været – og er stadig – en kamp for kvinder at få lov at lede kulturen i de abrahamitiske religioner. Det var dette, vi gerne ville tale om på seminaret.

Igennem årtusinder har muslimer, kristne og jøder været forbundet – og gensidigt forbandet – som følge af den fælles narrative oprindelse. Det er en smertefuld historie, som rummer årtusinder med pogromer, og som aktuelt manifesterer sig i konflikten mellem Israel og dets naboer. Men i dag er vi også tre religioner, som – på trods af denne historie – har veludviklede, selvstændige, moderne, vestlige/europæiske profiler.

Som en måde at facilitere denne samtale valgte vi at konsultere Hannah Arendts tanker om *nataliteten* samt nyere feministiske filosofers udvikling af Arendts tanker i talen om *fødtheden*, som begrebet er kommet til at hedde på dansk. I forbindelse med seminaret fik vi en introduktion til natalitetsbegrebet af cand. mag. i filosofi og ph.d.-studerende ved Aarhus Universitet Hannah Lang, som netop arbejder med et projekt om *fødtheden* som eksistensvilkår.

For at begynde på ny

I sit oplæg fremhævede Robin May Schott, at Hannah Arendt først og fremmest var en politisk tænker, som ikke kan forstås uafhængigt af sin historiske kontekst. Således er hele Arendts værk vendt mod de totalitære politiske bevægelser, der i første halvdel af det 20. århundrede kom til udtryk i henholdsvis nazisme, fascisme og stalinisme. Anden verdenskrigs rædsler skærpede Arendts forståelse af, hvorledes menneskets handlinger på den ene side er betinget af de politiske rammer, det må udfolde sig i. På den anden side bruger hun nataliteten som et kritisk begreb, der har til opgave at fastholde friheden til at handle – på trods af disse rammer.

I værket *The Human Condition* fra 1958 (dansk 2023: *Menneskets vilkår*) udvikler Arendt sine tanker om nataliteten og den politiske pluralitet. I modsætning til sin læremester, filosofen Martin Heidegger (1889-1976), som hævdede, at vi kun kan forstå os selv og vores eksistens i lyset af *døden*, peger Arendt på, at det er *fødslen*, der er, ikke så meget eksistensens omdrejningspunkt, som selve forudsætningen for det sociale liv, vi som mennesker er afhængige af. I sit opgør med Heidegger tager Arendt afsæt i den oldkirkelige teolog Augustins (354-430) brug af profeten Esajas i mammutværket *Om Guds stad* (413-426/27).

I Arendts ordrette, engelske oversættelse bliver passagen fra Esajas *Initium ut esset homo creatus est til that a beginning be made, man was created*. I en mere parafraserende oversættelse lyder sætningen: *Mennesket blev skabt, med henblik på at det skulle være muligt at begynde på ny*. I Arendts udlægning af Augustins tanker rummer denne tale om *begyndelsen* flere aspekter. Først og fremmest peger hun på det faktum, at ethvert menneske fødes som unikt og enestående. Som fødte er vi altid kastet ind i liv, der ikke lader sig nivellere til ét fælles eksistensvilkår, sådan som Heideggers orientering mod døden ellers kunne antyde. For det andet rekonfigurerer fødslen de relationer, som er omkring barnet, hvad der også kan give anledning til, at noget nyt kan finde sted.

Natalitet og pluralitet

Det er denne pluralitet af forstyrrelser og forskelligheder, som er knyttet til *fødtheden*, der for Arendt udgør politikken som mulighedsbetingelse. De sociale interak-

tioner, som ifølge Arendt hører nataliteten til, er *løftet*, som må mødes med *tillid* for at virke, og den *tilgivelse*, som kan skabe *håb* om en ny begyndelse. For Arendt, som selv var en sekulær jødisk tænker, er disse politiske handlinger indbegrebet af den bebudelse, som er kristendommens begyndelse.

Sherin Khankan tog i sit oplæg afsæt i sine egne erfaringer med at blive mor. Hun beskrev, hvor skelsættende en oplevelse det er, når barnet i fødslen adskilles fra den krop, som det har været ét med, og bliver et selvstændigt væsen: et *du*, som er noget andet end *dig*. Selve fødslen bliver dermed en dyb, kropslig erfaring af den menneskelige pluralitet, som står så centralt hos Arendt.

Khankans tanker lagde op til en diskussion af, hvordan relationerne mellem de tre abrahamitiske religioner kunne tænkes med afsæt i en sådan erfaring af forbundethed og forskellighed, fremfor den fortolkningskamp om udlægningen af forfaderen, altså Abraham, som historisk set har karakteriseret relationen mellem jøder, kristne og muslimer. I stedet for stridighederne om at være den retmæssige arving kan idéen om forbundethed og forskellighed facilitere en inspirerende og lærerig interreligiøs samtale.

Den biologiske fødsel

Sherin Khankans insisteren på at tale med afsæt i egne erfaringer peger i retning af den kritiske reception af Arendts natalitetsbegreb, som vi finder hos yngre, feministisk orienterede filosoffer. Her peger man netop på, at betydningen af den konkrete, biologiske fødsel er underbe-
lyst hos Arendt. Problemet for den nye

generation af filosoffer er bl.a. hendes – i deres optik: kønsstereotype – opdeling af menneskets aktive liv (*vita activa*) i tre forskellige former: arbejde (*labour*), fremstilling (*work*), handling (*action*).

Hvor *arbejde* som aktivitet knytter sig til den nødvendige vedligeholdelse af menneskets basale behov, altså reproduktionen, er *fremstilling* knyttet til den produktion, der foregår uden for hjemmet. Det er imidlertid alene den tredje kategori, som Arendt forbinder med nataliteten: nemlig den *handling*, der er rettet mod det mellemmenneskelige liv. Det er således det øjeblik, hvor mennesket træder ind på den politiske scene, som for Arendt repræsenterer den *anden* fødsel, hun knytter til nataliteten. Hendes tænkning kan derfor forekomme at abstrahere nataliteten fra de faktiske kroppe, både den, der bliver født, og den, der føder.

I modsætning hertil har de yngre filosoffer insisteret på, at også reproduktionen er politisk, dvs. angår fællesskabet. Med afsæt i fødsels *labour* har de sat fokus på den skrøbelighed, som vi fødes ind i, og som gør, at vi som mennesker altid er prisgivet andres vilje. Nataliteten ses derfor ikke længere som en metafor for det myndige liv, men repræsenterer i stedet et grundlæggende menneskeligt vilkår, nemlig vores fysiske og psykiske udsathed.

Mens døden, fordi den er et vilkår for os alle, foregiver, at vi står i en lige relation til hinanden og i samme forhold til eksistensen, peger de yngre filosoffer på, hvordan vi kommer til verden i en asymmetrisk relation, dvs. som hjælpeløse væsener, der er fuldstændigt prisgivet andres behandling af os.

Den kristne dåb

I sit oplæg tog Gitte Buch-Hansen fat i det folkekirkelige dåbsritual, som aktuelt er til debat. Hun pegede på, hvordan mange af de tanker om nataliteten, som Arendt fik med sig fra sin læsning af Augustin, faktisk er til stede i rituallet. Samtidig er menigheden og familiens rolle i barnets liv blevet nedtonet i traditionen, hvor fokus har ligget på barnets vertikale gudsrelation. Men hvis dåbens liturgiske tekster tydes participationsteologisk, dvs. med fokus på åndsmodtagelsen, kommer også den horisontale relation til fællesskabet frem.

Rituallet afspejler altså den terminologi, som Arendt selv anvender. Således adresserer den bøn, som indleder dåbsritualet, Gud som den, der ved hjælp af Helligånden gør dåben til en ny fødsel eller *genfødsel* og gennem *løftet* om syndernes forladelse skænker muligheden for en ny *begyndelse*. I den efterfølgende lovprisning knyttes modtagelsen af Helligånden sammen med Jesu Kristi opstandelse i kraft af den Fader, som "har genfødt os til et levende håb ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde."

Rationalet bag dette udsagn er at finde i Rom 8,11, hvor Paulus skriver: *Og når hans ånd, han, som oprejste Jesus fra de*

døde, bor i jer, skal han, som oprejste Kristus fra de døde, også gøre jeres dødelige legemer levende ved sin ånd, som bor i jer. Med denne åndsmodtagelse bliver barnet indpodet i menighedsfællesskabet, sådan som det også hedder i den vejledende fadderstiltale, som afslutter dåbs-handlingen. I denne henvendelse orienteres faddere og forældre om, hvordan de skal oplære deres *barn i den kristne tro og bede for det, for at det må blive i Kristus, ligesom det nu ved dåben er indpodet i ham.* I dåben etableres der et nyt lem på Kristi legeme.

Man kan derfor også sige, at menigheden som det fælles legeme rekonfigureres og fornys i dåbshandlingen. På denne baggrund kunne man overveje, om der ikke i rituallet burde indgå en form for tilsigelse, hvor menighed og familie bekræfter at ville påtage sig den opgave, det er, at tage vare på den begyndelse, som det nye liv og dåben er.

Den interreligiøse samtale i lyset af natalitesbegrebet, som blev påbegyndt på seminaret, vil blive videreført i regi af *Folket kirke & Religionsmøde*.

På www.religionsmoede.dk kan man også finde en optagelse af seminarets oplæg.